

GASSÂNİ,**Muhammed b. Abdülvehhâb**

(محمد بن عبد الوهاب الغساني)

Ebû Abdillâh Muhammed (Hammû)

b. Abdilvehhâb b. İbrâhîm

el-Gassânî el-Endelüsî el-Fâsî

(ö. 1119/1707)

Faşlı tarihçi.

Endülüs asıllı olup Fas'a göç eden bir aileden gelmektedir. Bir kısmı Sebte'ye yerleşmiş olan bu ailenin fertleri özellikle Sa'dîler, daha sonra da Filâlîler döneminde önemli mevkiler elde etmişlerdir. Kâsım el-Gassânî, Sa'dî Hükümdarı Ahmed el-Mansûr devrinin (1578-1603) başarılı tabip ve ediplerinden olduğu gibi Muhammed b. Abdülvehhâb'ın kardeşi Ahmed de fıkıh, tasavvuf ve edebiyatta meşhur olmuştur.

Fas'ta dünyaya gelen Gassânî'nin doğum tarihi ve hayatının ilk yılları hakkında bilgi yoktur. Sa'dîler Devleti'nde kâtip olarak çalışmış ve daha sonra vezirliğe kadar yükselmiştir. Filâlî Sultanı Mevlây İsmâil'in takdir ve güvenini kazandığı için, 1102'de (1690-91) İspanyollar'a esir düşen müslümanların serbest bırakılmasını, cami ve mescidlerde muhafaza edilmekte olan müslümanlara ait 5000 cilt kitabın iadesini istemek için İspanya kralı II. Carlos'a, daha sonra da Türk idarecilerle görüşmek üzere Ceza-yir'e elçi olarak gönderildi (1692). Gassânî Fas'ta öldü ve orada defnedildi.

Eserleri. Muhammed el-Gassânî, sekiz ay süren İspanya seyahatiyle ilgili müşahedelerini *Rihletü'l-vezîr fi'ttikâki'l-esîr* adlı eserinde toplamıştır. Kitabın bazı bölümleri H. Sauvaire tarafından Fransızca'ya çevrilerek yayımlanmış (Paris 1884), daha sonra tamamı A. Bustânî tarafından İspanyolca tercümesiyle birlikte neşredilmiştir (Tanca 1940). Gassânî'ye ayrıca bir Hicaz seyahatnâmesi nisbet edilmekteyse de (Abdüsselâm b. Abdülkâdir, II, 344) bu eser hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Abdülvehhâb el-Gassânî, *Rihletü'l-vezîr fi'ttikâki'l-esîr* (nşr. A. Bustânî), Tanca 1940, bk. Mukaddime; İbn Zeydân, *Târîhu Miknâs*, Rabat 1929, IV, 61; Kâdirî, *Neşrû'l-meşânî*, III, 131-132, 173-174; Abdüselâm b. Abdülkâdir b. Süde, *Delîlü mü'errifihî'l-Mağribî'l-akşâ, Dârübbeyzâ* 1965, I, 91; II, 344; E. Lévi-Provençal, *Histoire de l'Espagne musulmane*, Paris 1967, III, 201; M. Abdullah İnân, *Fehârisü'l-Hizâneti'l-melekiyye*, Rabat 1400/1980, I, 193; İbrâhîm Harekât, *el-Mağrib 'abre't-târîh, Dârübbeyzâ* 1405/1985, III, 59; J. Wer-net, "al-Ghassânî", *EI²* (Fr.), II, 1045-1046.

İBRÂHİM HAREKÂT

GASSÂNİLER

(الغسانيون)

200-636 yılları arasında
Suriye'de hüküm süren hristiyan
Arap hânedanı.

Me'rib su seddinin yıkılmasından sonra Yemen'den göç ederek III. yüzyıl başlarında Suriye'ye yerleşen Gassânîler Kahtânîler'in Kehlân koluna mensuptur. Kabilenin Amr Müzeykiyâ b. Amr Mâüsemâ' adlı reisinin oğlu olan Cefne Gassânîler'in kurucusu ve ilk hükümdarıdır. Bundan dolayı hânedana Cefneoğulları da denilir. Mes'ûdî ise Gassânîler'in ilk hükümdarının Hâris b. Amr b. Âmir b. Hârise b. İmruülkays olduğunu kaydeder (*Mürûcû'z-zeheb*, II, 107). Cefne b. Amr'ın başkanlığında Suriye'ye göç eden Gassânîler'in bu adı, Me'rib Seddi (başka bir rivayette Cuhfe) yakınlarında veya Tihâme çölünde bulunan Gassân suyundan aldıkları nakledilir. Yemen'de oturdukları yerin adını daha sonra yerleştikleri bölgedeki bir suya vermiş olmaları da mümkündür. Gassânîler Suriye'de bir süre Kudâa kabilesinin Dacâim koluna mensup Selîh kabilesinin hâkimiyeti altına girdiler. Fakat daha sonra onları mağlûp ederek Dimaşk ve Tedmür bölgesini ele geçirdiler.

Yaklaşık 200 yıllarında Gassânî Devleti'ni kuran Cefne'nin yerine oğlu Amr geçti, onun ölümü üzerine oğlu Sa'lebe b. Amr hükümdar oldu. On yedi yıl hükümdarlık yapan Sa'lebe b. Amr, Havran dolaylarında önemli mimari faaliyetlere girişti. Gassânîler Suriye'de ana dilleri Arapça'yı korudukları gibi burada konuşulan Ârâmî dilini de öğrendiler.

Bizans İmparatorluğu'nun vassâli olan Gassânîler Hıristiyanlığı kabul ettiler ve Bizans kültürünün etkisi altına girdiler. Sa'lebe b. Amr'dan sonra bir Bizans valisi gibi hareket eden Gassânî hükümdarlarından II. Hâris b. Cebele zamanında (529-569) hânedanlık en ihtişamlı dönemini yaşadı. II. Hâris'e, büyük bir ihtimalle ordusuyla Bizanslılar'a yardım ettiğinden dolayı 529 yılında Bizans'ta imparatorun en büyük unvanı olan "büyük emir" (phlarck) unvanı verildi ve Petra genel valiliğine tayin edildi. Monofizit kilisesinin ileri derecede bir taraftarı olan II. Hâris b. Cebele (Cevâd Ali, III, 403-407; M. Şemseddin, s. 309) kaynaklarda Hâris el-A'rec veya Hâris el-Ekber unvanıyla anılır. Hâris'in hükümdarlık devresinde bütün savaşlar hep Bizans'ın menfaatini koruma gayesiyle ya-

pılmıştı. Hâris 529 yılı civarında Hîre'deki Lahmîler'in hükümdarı III. Münzir ile bir savaşa tutuştu ve onu yendi. Fakat daha sonra III. Münzir, Hâris'i mağlûp ederek esir aldığı oğlunu Araplar'ın en büyük putu olan Uzzâ'ya kurban etti (544). Bu olayın intikamını almak için gayret gösteren Hâris, yaklaşık on yıl sonra Kinnesrîn'de Lahmîler'i büyük bir bozguna uğrattı. Kaynaklarda bu olaya Yevmü Halîme adı verilmektedir.

II. Hâris, 563 yılında Bizans İmparatoru I. İustinos'un davetlisi olarak Kostantiniye'ye gitti. Onun Bizans sarayında görünmesi imparatora büyük itibar kazandı. Hâris'in bu ziyaretine, kendisinin gayret ve desteğiyle Urfa monofizit piskoposu olan Ya'küb el-Berdaî de katıldı. Monofizit mezhebi Bizans merkez kilisesinin en büyük muhalifi olup iki kilise arasında şiddetli bir çekişme vardı. Ancak monofizit olan Hâris'in Bizans'a yakınlığı ve bu husustaki gayretleriyle iki kilise arasındaki görüş ayrılıkları ve düşmanlıklar bir hayli azaltıldı. Hâris'in bu mezhebin savunucusu olmasından dolayı monofizitlik Suriyeli Araplar arasında yaygınlık kazandı (Cevâd Ali, III, 409; Hitti, I, 121). Gassânîler hristiyan olmalarına rağmen akrabaları olan Evs kabilesine yardım ederek yahudilere karşı bağımsızlıklarını kazanmalarını sağladılar.

Hâris'in ölümü (569) ve yerine oğlu Münzir'in geçmesinden kısa bir süre sonra İran'ın vassâl devleti Hîreliler Gassânî topraklarına büyük bir saldırı düzenledi. Hîre Hükümdarı Kâbûs b. Münzir ile Gassânî Hükümdarı Münzir b. Hâris arasında Aynüübâğ denilen yerde yapılan savaşta Gassânîler galip geldi.

Gassânîler'in monofizit kilisesine verdiği desteği sürdüren Münzir b. Hâris'in muhtemelen Bizans kilisesinin etkisi altında kalan imparatorla arası açıldı. Bizans imparatoru kendisine karşı bir suikast hazırladı, fakat başarılı olamadı. Bunun üzerine Münzir üç yıl müddetle Bizans'la irtibatını kesti. Fakat Hîreliler'in Suriye topraklarına sürekli olarak saldırımları Bizans'ın güney sınırının güvenliğini tehdit ettiğinden imparator Gassânîler'le tekrar uzlaşmak zorunda kaldı. Rusâfe'de yapılan görüşmelerde iki devlet arasındaki ilişkilerin eskisi gibi sürdürülmesi kararlaştırıldı.

Münzir b. Hâris 580 yılında Kostantiniye'ye bir ziyarette bulundu ve İmparator I. Konstantinos Tiberios tarafından büyük bir merasimle karşılandı. İmparator bu merasim sırasında Münzir'e hükümdarlık çelengi yerine gerçek hükümdar-

lık alâmeti olan taç giydirdi. Bundan sonra Bizanslılar Münzir'i "Araplar'ın kralı" unvanıyla anmaya başladılar. Münzir Suriye'ye dönünce Hîre hükümdarıyla savaşta tutuştu ve büyük bir zafer elde edip Lahmîler'in başşehri Hîre'yi ateşe verdi. Fakat Bizans'ın bölgedeki görevli ve temsilcileri babası gibi onu da imparatora gammazladılar. Gassâniler, bütün bağılıklarına ve Hıristiyanlığı samimi olarak benimsemelerine rağmen Bizans'a yaranamadılar. Münzir, Havran kilisesinde yapılan bir dinî merasim sırasında imparatorluktan gelen bir emirle Suriye kumandanlarından Magnus tarafından tutuklanıp bir esir gibi Bizans'a gönderildi.

Münzir'in yerine geçen oğlu Nu'mân kardeşlerinin de yardımıyla Bizans üzerine çeşitli saldırılar düzenledi. İmparator I. Konstantinos, Anadolu'nun bazı bölgelerini tahrip eden Nu'mân'ı da tutuklamak üzere Magnus'u görevlendirdi. Magnus Nu'mân'ı ele geçirip Kostantiniye'ye götürdü.

Münzir ve oğlu Nu'mân Bizans elinde tutuklu kalınca, Gassânî Devleti'ni oluşturan kabilelerin her birinin kendi reisini seçerek ayrı birer siyasî yapı oluşturması devleti zayıflattığı gibi Bizans'ın güney sınırlarını da savunmasız bıraktı. Bu durum Bizans'ın ezeli düşmanı Sâsânîler'in işine yaradı. Bizans'ın güneyini koruyan güçlü bir tampon devlet olan Gassânîler aradan çekilince Sâsânî Kısra'sı Hüsrev Pervîz'in büyük bir orduyla Suriye üzerine yürüyüp Kudüs ve Dimaşk'ı ele geçirmesi Gassânî hâkimiyetinin yıkılmasına yol açtı (613-614).

610 yılında Herakleios'un tahta geçmesiyle yeniden toparlanan Bizans, bu hükümdarın yaptığı islahatla imparatorluğun güney sınırlarını bir müddet sonra yeniden güçlendirdi. Herakleios 628-629 yıllarında Suriye'yi tekrar ele geçirdiği gibi mağlûp ettiği İranlılar'dan geri aldığı "kutsal haç"ı yeniden Kudüs'teki yerine koydu. Bu dönemde Gassânî sarayında Cebele b. Eyhem adındaki bir hükümdarın hüküm sürdüğü anlaşılmaktadır. Gassânîler'in son hükümdarı olarak kabul edilen Cebele b. Eyhem'in müslüman olduğuna dair rivayetler doğru değildir. En doğru kabul edilen rivayete göre, Yermük Savaşı'nda Herakleios'un emriyle Lahm, Cüzâm ve diğer Hıristiyan Arap kabilelerinden oluşan 12.000 kişilik bir öncü birliğine kumandanlık eden Cebele Bizans ordusunun yenilmesi üzerine kendi topraklarına çekilmişti. Kendisine müslüman olup zekât vermesi veya

kendi dininde kalıp cizye ödemesi yahut yurdundan ayrılarak istediği yere gitmesi teklif edildiğinde zekât verebileceğini, ancak dininden dönmeyeceğini söylemiş, müslüman olmadığı takdirde cizye ödemesi gerektiği kendisine bildirilince cizye ödemeyi küçüklük kabul ederek maiyetindeki 30.000 kişiyle Bizans'a gitmişti.

Hız. Peygamber, Gassânî emirlerinden Hâris b. Ebû Şemir'e 628 yılında İslamiyet'e davet mektubu göndermiş, yine bir Gassânî olan Busrâ Emîri Şurahbîl b. Amr'a yolladığı Hâris b. Umeyr adlı elçi Müte'de öldürülünce Müte Seferi'ni tertip etmek mecburiyetinde kalmıştır. Gassânî bir heyetin Medine'ye gelip müslüman olduğu da rivayet edilir. Bu bilgilerden, Gassânî Devleti'nin Resûl-i Ekrem zamanında siyasî bir bütünlüğe sahip olmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Medine'de, Bizans himayesi altında yaşayan Gassânîler'den gelecek bir istilâ tehdidi hissedilmektedir. Nitekim Müte'den sonra tertip edilen Tebük Seferi bu tehdide karşı yapılmıştır. Hulefâ-yi Râşidîn döneminde Gassânîler'den hiç bahsetmeyen kaynaklar, Şıffîn Savaşı'nda onlardan bazı kimselerin Muâviye'nin safında yer aldıklarını, Yezîd'in bu kabilelerden bir kadınla evlendiğini ve bazı Gassânîler'in Kuzey Afrika fetihlerine katıldıklarını haber verir. Bugün Ortadoğu'daki Hıristiyan Araplar muhtemelen onların torunlarıdır.

Gassânîler, Yemen Sebe medeniyetleriyle Suriye ve Bizans medeniyetlerini birbirleriyle kaynaştırıp mükemmel mimari eserler yapmışlar, çeşitli saray ve evler, zafer takları, su kemerleri, kilise, hamam ve tiyatrolar inşa etmişlerdir. Bunlardan Kasrû'l-Müşettâ ve Kasrû'l-eb-yaz'ın harabeleri günümüze ulaşmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 378-379, ayrıca bk. İndeks; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), II, 107 vd.; Ş. Şemseddin [Günaltay], *İslâm Tarihi*, İstanbul 1338-41, s. 309 vd.; Hasan İbrâhîm Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, Kahire 1948, I, 49; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, III, 400 vd.; Hitti, *İslâm Tarihi*, I, 121 vd.; R. Simon, *Meccan Trade and Islam Problems of Origin and Structure*, Budapest 1989, s. 55-58; Mustafa Fayda, *Allah'ın Kılıcı Halid bin Velid*, İstanbul 1990, bk. İndeks; İsmâil R. Khâlidî, "The Arab Kingdom of Ghassân: Its Origins, Rise and Fall", *MW*, XLVI/3 (1956), s. 193-206; İrfân Kavar, "The Last Days of Salih", *Arabica*, V, Leiden 1958, s. 145-158; İrfan Shahîd, "Ghassânîd and Umayyad Structures: A Case of Byzance Après Byzance", *La Syrie de Byzance à l'İslam, VIIe-VIIIe siècles*, Damas 1992, s. 299-307; a.m.f., "Ghassân", *EI²* (İng.), II, 1020-1021.

AHMET AĞIRAKÇA

GASSÂNİYYE

(الغسانية)

Mürcie âlimlerinden
Gassân el-Kûfî'nin
(ö. II./VIII. yüzyıl)
görüşlerini benimseyenlere
verilen ad
(bk. MÜRCİE).

GÂŞİYE

(الغاشية)

Ortaçağ'da müslüman
Türk devletlerinde görülen
hükümdarlık alâmetlerinden biri.

Arapça'da "örtü" anlamına gelen gâşîye, Kalkaşendî'ye göre deriden yapılmış ve altın sırmalı iplikle süslenmiş eyer örtüsü olup görünüşte tamamen altından yapılmış sanılırdı. Törenlerde ve bayramlarda ata binen sultanın önünde rikâbdar tarafından taşınırdı. Rikâbdar yürürken gâşîyeyi yukarı doğru kaldırır ve sağa sola çevirirdi.

Selçuklular'da gâşîye ilk defa Abbâsî halifeleriyle ilgili bir olayda göze çarpmaktadır. Halife Kâim-Biemrillâh, Arslan el-Besâsîrî'ye esir düşüp Sultan Tuğrul Bey'in yardımıyla kurtulduktan sonra Bağdat'a dönmüştü. Tuğrul Bey bu sırada halifeyi Bâbünnübî'de karşılayarak bindiği atın dizginini tutmuş, omuzunda gâşîye olduğu halde yürüyerek onu sarayına kadar götürmüştü (Ocak 1060). Alparslan 1066 yılında Merv'den Râdkân'a giderken beraberinde Selçuklu emirlerinden bir grup bulunuyordu. Alparslan burada oğlu Melikşah'ı veliâht ilân ederek bu emirlerden kendisinden sonra oğluna itaat edeceklerine dair yemin aldı. Daha sonra Melikşah'ı ata bindirerek onun önünde omuzunda gâşîye olduğu halde birkaç adım yürüdü.

Gâşîyenin hükümdarlık alâmeti olarak kullanılışı hususunda bir örnek de Sultan Melikşah devrinde görülmektedir. Melikşah 1088 yılında Karahanlılar üzerine yürüyerek Semerkant'ı ele geçirdi. Bu sırada Karahanlı hükümdarı olan Ahmed Han saklandığı yerde yakalandı. Ahmed Han, Sultan Melikşah'ın gâşîyesini omuzuna alarak Melikşah'ın tahtının bulunduğu yere kadar üzengisi yanında yürüdü. Irak Selçuklu hükümdarlarından Mes'ûd b. Muhammed Tapar da Abbâsî Halifesi Müstersîd-Billâh'ın gâşîyesini taşımıştır. Aynı şekilde Kirman Selçuklularından II. Arslanşah, Berdesîr şehrinde kaçıp Yezd'e geldiği sırada Yezd atabeği onu